

Dolgoročni vidiki ameriške zunanje politike

1. Tako kot druge je konec hladne vojne in razpad bipolarnega mednarodnega sistema našel ZDA nepripravljene. Popolnoma nov in dinamičen, fluiden mednarodni položaj zahteva nove pristope, nove poglede in vizije od vseh držav in mednarodnih institucij, od edine preostale supersile pa še posebej. ZDA kot vojaško, ekonomsko in tehnološko prva, najmočnejša država sveta nimajo namreč le izjemnega vpliva na mednarodna dogajanja praktično po vsem planetu, temveč sta tudi njihova lastna varnost in gospodarski napredek bistveno odvisna, zlasti dolgoročno, od globalnih procesov in odnosov.

Prilagajanje novim razmeram je, ko gre za tako ogromen in kompleksen sistem, kakršnen so ZDA, še posebno težavno in dolgotrajno. To tudi, če bi bilo zagotovljeno jasno razumevanje nove mednarodne stvarnosti in nacionalnih interesov v spremenjenih razmerah. V zapletenem prehodnem obdobju, ko se šele formira nov mednarodni sistem, pa je opredeljevanje nacionalnih interesov vsake države zapleten in protisloven proces. V državi, kot so ZDA, katere dejanski interesi so izjemno kompleksni zaradi njenega položaja v mednarodni skupnosti, pa tudi njene lastne družbene in ekonomske strukture pa še posebej. V kompleksni ameriški družbi so prisotni konflikti najrazličnejših interesov, ki skušajo vplivati na ameriško zunanjo politiko oz. se »vsiliti« kot ameriški nacionalni interes. Za vsako ameriško administracijo je velika težava, kako sintetizirati najrazličnejše in pogosto protislovne interese v koherentno zunanjo politiko. Verjetno bolj, kot to velja za katero koli državo, je ameriška zunanja politika izraz notranjepolitičnih interesov in lobijev in hkrati najrazličnejših silnic, ki v raznih delih sveta vplivajo na interese Amerike ali vsaj na interese delov njene kompleksne strukture.

Hkrati je zunanja politika¹ vsake ameriške administracije opredeljena oz. omejena s prizadevanjem ohranjati si oporo v volilnem telesu, v ameriški javnosti in v kongresu še posebej.

Zgledov, ki ponazarjajo kompleksnost interesov, ki si skušajo izboriti mesto v ameriški zunanji politiki, ne manjka. Vpliv vojaškosposodarskega kompleksa in posredno tistih regij Amerike, kjer je koncentrirana vojaška proizvodnja, baze ipd., na ameriško zunanjo politiko je znan in nesporen. Isto velja za proizvajalce hrane, katerih vpliv je bil npr. izjemno velik pri oblikovanju ameriške pogajalske pozicije v zvezi z GATT-om. Tudi sindikati so prav tako kot velike industrijske in finančne korporacije pomemben dejavnik pri opredeljevanju ameriških, zlasti ekonomskih interesov in pozicij v svetu. Vse pomembnejši je vpliv raznih »etničnih« in drugih lobijev. Znana je vloga židovskega lobija v ameriški politiki do Bližnjega vzhoda. Dejstvo je tudi, da afro-ameriške organizacije in združenja v zadnjih letih v dokajšnji meri »kontrolirajo« ameriško politiko do Afrike, do Južne Afrike še posebej.

Pri opredeljevanju ameriške zunanje politike veliko vlogo igrajo tudi številni znanstveni in intelektualni centri, asociacije ipd. In seveda mediji.

* Dr. Ernest Petrič, veleposlanik R Slovenije v ZDA.

Članek vsebuje avtorjeva strokovna stališča.

¹ O kreiranju zunanje politike ZDA glej npr. G.P. Hastedt, *American Foreign Policy*, Englewood Cliffs 1991.

Vsi ti in številni drugi »akterji« si skušajo v procesu opredeljevanja ameriške zunanje politike izboriti vpliv, zagotoviti upoštevanje svojih interesov, pa tudi lastnih vrednostnih in ideoloških predpostavk. Tudi te so pogosto protislovne, npr. čim bolj svobodna odprtost trgov nasproti zaščiti lastnih gospodarskih vej, zaščita le ozkih ameriških materialnih interesov nasproti uveljavljanju vrednot in načel demokracije v širšem svetu. Sedanja administracija se npr. »obožuje«, da gre npr. pri podpiranju »demokracije« na Haitiju in drugje predaleč. Povedano ne le povzroča velike probleme pri opredeljevanju zunanje politike ZDA, temveč vodi do navidezno, pogosto pa tudi dejanske protislovnosti, nedoslednosti in nekoherentnosti ameriške zunanje politike. Vodi do pogostega neskladja med deklariranimi zunanjepolitičnimi cilji in načeli in dejansko, pragmatizmu izpostavljeno zunanje politično prakso. Ta je navadno bolj rezultat različnih interesov in pritiskov kot pa izraz deklariranih ciljev in načel.

2. Povedano vodi do ugotovitve, da, četudi je morda pred desetletji in celo v obdobju hladne vojne ameriška zunanja politika vsaj delno bila tudi nekaj »veliki načrt«, oblikovan v glavah in intelektualnih centrih zunanjepolitične elite (npr. H. Kissinger, pred njim D. Achison ali G. Marshall ipd.), to danes zanesljivo ni. Tudi Amerika ali še zlasti Amerika kljub spoštovanju vzbujajočim »think tanks« in pogosto glomazni državni profesionalni zunanjepolitični organizaciji (npr. State Department in Pentagon zaposlujeta samo v Washingtonu nekaj deset tisoč ljudi) nima vnaprej izdelanih in usklajenih odgovorov in scenarijev za izzive in dileme, s katerimi se ZDA srečujejo v mednarodni skupnosti. Točneje, četudi jih ima, bo tisto, kar se bo nazadnje uveljavilo kot dejanska zunanja politika, bolj izraz soočanja stvarnih interesov kot pa intelektualnih spoznanj in načrtov.²

Tako rekoč neizbežno bo zato razočaranje tistih, ki v ZDA (ali raznih ameriških institucijah, npr. Department of State, CIA ipd.) vidijo magičnega igralca, ki drži v rokah niti zapletov in razpletov svetovnih zadev in ameriški zunanji politiki a priori pripisuje doslednost ali celo »zarotniško« načrtnost. Kljub vsem službam in dejansko velikanskim intelektualnim potencialom je tudi zunanja politika ZDA, še zlasti v obdobju delovanja novih silnic in protislovnih procesov, kakršno je sedanje, predvsem zapleten in pogosto tudi nasprotujoč proces usklajevanja širokega spleta interesov, ki so prisotni v sami Ameriki in soočenih z realnostmi, tveganji, neznankami in možnostmi sodobnega sveta. Prav pogosto so zato, in še bodo, ameriške zunanjepolitične odločitve in dejanja prej pragmatične kot dosledne. Vsekakor bodo bolj kot od želja, pričakovanj, deklariranih načel – dejanske odločitve odvisne od političnih realitet in interesov ter od razmerja sil v sami Ameriki in v svetu. In pogosto je, in še bo, zlasti kadar ameriški interesi ne bodo jasno profilirani in doživeti kot dejanski nacionalni interes Amerike v ameriški javnosti, prevladala inercija, izogibanje angažiranju in političnim tveganjem.

3. Vsakdo, ki proučuje zunanjo politiko ZDA, ne more mimo dejstva, da vse od nastanka ZDA v ameriški zunanji politiki posebno mesto zavzema izolacionizem. V ameriškem odnosu do preostalega sveta je včasih bolj včasih manj, vendar vedno prisotna v političnem življenju težnja, ne se vpletati v konflikte zunaj ameriške celine. Delno je to posledica specifičnega nastanka ZDA (kolonije, ki so jih ustanavljali na novi celini v veliki meri tisti, ki so »bežali« od Evrope in

² O vlogi raznih interesov pri formiranju ameriške zunanje politike glej npr. M. Clough, *Grass-Roots Policy Making*, v. *Foreign Affairs*, 1/1994.

njenih problemov), delno njihove geografske oddaljenosti. Vsekakor je v ameriški politični zavesti izolacionizem (v različnih niansah) pomembna stalnica. Tudi v začetku 19. stol. deklarirana Monroejeva doktrina je specifična oblika izolacionizma.

Vpliv izolacionističnih teženj seveda ni preprečeval, da so ZDA uporabile svojo vojaško in ekonomsko moč ter politični pritisk tudi zunaj ameriške celine vsakokrat, ko je šlo za jasno razvidne in ameriški javnosti razumljive ameriške interese. Od leta 1803, ko je ameriška flota v Sredozemlju že ščitila interese ameriških trgovcev pred tunizijskimi gusarji, do Puščavskega viharja l. 1991 se ZDA niso odrekle intervenciji, ko je šlo za »otipljiv«, »vitalen« nacionalni ameriški interes.

Hkrati pa ne gre pozabiti, da so ZDA v I. svetovno vojno vstopile šele l. 1917, ko je po zlomu carske Rusije pretila resna nevarnost, da Kajzherjeva Nemčija zmaga in vzpostavi hegemonijo v Evropi. In tudi ne, da so v II. svet. vojno vstopile šele potem, ko je bil napaden Pearl Harbour decembra 1941. Torej ne iz moralnih razlogov, npr. preganjanja Židov in drugih nemških zločinov ali kritičnega položaja Anglije po porazu Francije l. 1940. Zaradi močnih izolacionističnih tendenc v Ameriki je F. D. Roosevelt še v volilni kampanji l. 1940 volivcem zagotavljal, da se ZDA ne bodo zapletle v evropsko vojno.³

Po drugi strani so po l. 1945, po l. 1990 pa še bolj ZDA dejansko vodilna država sveta. Njihovi dejanski globalni interesi, varnostni in gospodarski, vodijo in bodo še vodili Ameriko tudi do vojaških posegov na raznih območjih sveta. Večkrat pa pričakovanja in predstave o vodilni vlogi »prve sile sveta«, »najstarejše demokracije«, »glavnega pobornika zahodne demokracije« ipd. (kot Ameriko vidijo mnogi na vseh območjih sveta, zlasti pa sami Američani) postavljajo ZDA v položaj, ko se od njih pričakuje angažiranje, tudi vojaško, tam in takrat, ko ne gre za neposredne ameriške interese. Z drugimi besedami: protislovje med izolacionizmom in vlogo voditelja sveta je stalno prisotno ne le v ameriški javnosti, temveč tudi v opredeljevanju ameriških nacionalnih interesov in pri formuliranju operativne ameriške zunanje politike.

Nobena ameriška administracija seveda pri mednarodnem, zlasti vojaškem angažiranju, ne bo šla preko tega, kar more dojeti kot dejanski, vitalni ameriški interes, vreden ameriških življenj in denarja, ne le kongres, temveč tudi prevladujoči del ameriške javnosti. Zato so bila neutemeljena pričakovanja, da bo Amerika intervenirala npr. v Madžarsko l. 1956, Češko l. 1968, Hrvaško l. 1991, Bosno l. 1992 itd. Intervenirala pa je v Korejo, tvegala je celo spopad s Sovjetsko zvezo ob berlinski in kubanski krizi, intervenirala je v Vietnamu, izhajajoč v vseh teh primerih iz ocene, da gre za vitalne strateške interese ZDA v konfrontaciji z nasprotno supersilo in za nevarnost svetovne prevlade komunizma.

Kako globoko zakoreninjeno je pri povprečnem Američanu prepričanje, naj Amerika (in njeni voditelji) skrbe predvsem za dobrobit same Amerike, ne pa da se ameriški viri, ki tudi niso neomejeni, »razdajajo« po svetu, so bile predsedniške volitve l. 1991. Le malo ameriških predsednikov se more pohvaliti s tako spektakularnimi uspehi na mednarodni sceni (zmaga v hladni vojni; zmaga nad Irakom) kot G. Bush. Vendar je izgubil na volitvah proti nasprotniku, ki je volivcem obljubljal, da se bo posvetil predvsem domačim problemom Amerike.

Posledice, zlasti moralne, intervencije v Vietnamu, so v ZDA še vedno, tudi

³ F. D. Roosevelt v predvolilnem govoru v Bostonu l. 1940: »I shall say again and again and again: Your boys are not going to be sent into any foreign Wars.«

v najširši javnosti, mnogo bolj prisotne, kot to mislimo v Evropi. Vietnamski sindrom je – in bo še dolgo – pomembna politična in moralna ovira za vsako morebitno ameriško vojaško angažiranje, kjer ne bi bili jasno razvidni ameriški nacionalni interesi ali ki bi nosilo v sebi možnost neuspeha tj. »novega Vietnama«. Umik iz Somalije, pa tudi strah pred vojaškim posegom, npr. na Haiti ali v Bosno ob upoštevanju tega, kar Vietnam še vedno pomeni Američanom, ni nerazumljiv ali nelogičen. Narobe, prej bi bilo presenečenje, če bi se zaradi zahtev mednarodne javnosti ali evropskih zaveznikov ZDA vendarle odločile poslati svoje vojake v bosanske hribe.

4. Razpetost in protislovnost zunanjepolitičnih teženj in interesov ameriške družbe se kaže tudi v teoretskih pristopih k mednarodnim odnosom. Vloga ZDA kot svetovnega voditelja je pogosto utemeljena s potrebo in ambicijo, naj Amerika skrbi za širjenje demokracije, človekovih pravic, tržne ekonomije. Ta t. i. idealistični pogled na mednarodne vloge v svetu skozi večstranske mehanizme, tj. zlasti skozi OZN. Soočen z realnostmi mednarodne skupnosti, še posebej pa z realnostmi ameriške notranjepolitične stvarnosti in interesi, je ta pristop bil navadno pri opredeljevanju dejanske ameriške zunanje politike v podrejenem položaju. Navadno je, ko se je skušal uveljaviti kot smernica ameriški zunanjepolitični praksi, ostal na pol poti ali bil kratkega veka. »Idealizem« Wilsonove zunanje politike (Društvo narodov; samoodločba) ni zdržal soočenja z realnostmi, tako kot ga niso Rooseveltova pričakovanja o vlogi OZN in povojni svetovni ureditvi. Tudi Clintonove predvolilne zunanjepolitične vizije o novi vlogi OZN in multilateralizmu kot glavnem torišču uveljavljanja ameriške vloge v svetu, najavljanje doslednega zavzemanja za demokracijo, človekove pravice itd. je videti, da po soočenjih z realnostmi svetovnih in domačih ameriških razmer postopoma prepuščajo mesto »realističnim« ocenam in pristopom.

Pogosto se »idealistični« pristop k zunanji politiki pripisuje demokratom, »realistični« pa republikancem.⁴

Odmikanje ob problematične akcije OZN v Somaliji, vse večja zadržanost v ameriški politični javnosti do večstranskosti in ameriške udeležbe v »peace keeping«, zmernost, če že ne vse bolj razvidna popustljivost administracije do kitajskih kršitev človekovih pravic, zadržanost do bosanske problematike, zgovorno kažejo, da so zunanjepolitične ocene v predvolilnem boju eno, realnosti, s katerimi se spopade vsaka ameriška administracija doma in v svetu, pa drugo.

Običajno je kar prevlada, ko gre za koncipiranje dejansko zunanje politike ZDA, tisto, kar kot ameriški nacionalni interes sprejme tudi prevladujoč del ameriške javnosti.

Prevladujoči pristop tudi v ameriški zunanji politiki, tako kot to velja za druge države, je tisto, kar se v teoretskih pristopih označuje kot »realizem«. V praksi to pomeni zagotavljanje konkretnih ameriških nacionalnih interesov, varnostnih, političnih, gospodarskih. Ideološke postavke in vizije so bolj sredstvo kot pa cilj same po sebi. V sedanjem in tudi v prihodnjem obdobju bodo osnovni okviri in strateški cilji tudi ameriške zunanje politike predvsem tisto, kar bo izhajalo iz realitet mednarodnega položaja ZDA in iz prevladujočih interesov v ameriški družbi, ne pa tisto, kar bi izhajalo iz moralnih načel ali pričakovanj mednarodne javnosti.

5. Če ni, kot smo ugotavljali, nekega vnaprej opredeljenega »načrta« ameriškega nastopanja v svetu in če je v osnovi tudi ameriška zunanja politika pred-

⁴ Glej npr. J. A. Leach, A Republican Looks at Foreign Policy; in L. H. Hamilton, A Democrat Looks at Foreign Policy; oboje v Foreign Affairs, 3/1992, str. 17 idr.

vsem pragmatično odzivanje na izzive spreminjajočega se sveta in izraz igre interesov v samih ZDA, to še ne pomeni, da ni moč identificirati nekaterih temeljnih, dolgoročnih nacionalnih interesov, ki jih skušajo ZDA uveljaviti v mednarodni skupnosti. Postopoma se tudi v sedanjem dinamičnem obdobju vse bolj jasno oblikujejo nekatere temeljne postavke ameriške zunanje politike.⁵

Vsekakor je kot prvi tak dominantni nacionalni interes ZDA treba omeniti varnost. V primeru ZDA gre seveda za varnost v globalnih razsežnostih. Varnostna problematika ZDA se ne začne na ameriških obalah, temveč je ameriški varnostni interes globalen z več ali manj poudarki na posameznih območjih sveta. V sedanjem izjemno dinamičnem obdobju po razpadu bipolarnega mednarodnega sistema se pogosto kot temeljni in dolgoročni ameriški varnostni interes omenja preprečiti, da bi se – dolgoročno, saj trenutno ni videti resnega konkurenta ameriški vodilni poziciji v svetu – uveljavil kak nov nevaren tekmeč, kakršen je bila Sovjetska zveza; oziroma preprečiti, da bi se oblikovala kaka koalicija, ki bi mogla ogroziti ameriški položaj in varnost na globalni ravni. V tistih regijah, ki so za ZDA vitalnega pomena (npr. Bližnji vzhod), pa se kot nacionalni varnostni interes razume, da je treba preprečiti, da bi v teh regijah vzpostavila hegemonijo kaka Ameriki sovražna regionalna sila, oziroma preprečiti, da bi se te regije destabilizirale.

Nasploh se kot nacionalni interes ZDA razume ohranjanje stabilnosti v svetu, obvladovanje aktualnih in potencialnih konfliktov in preprečevanje njihove eskalacije. Na temelju povedanega ni težko razumeti posebne pozornosti, ki jo ameriška diplomacija namenja mirovnemu procesu na Bližnjem vzhodu. Razumljivo je ameriško »razumevanje« za rusko vlogo pri preprečevanju oz. omejevanju konfliktov na Kavkazu, Centralni Aziji. Tudi ameriško dokaj odločno in do zdaj prepričljivo prizadevanje preprečiti širjenje konflikta na Balkanu sodi v kontekst ameriških varnostnih interesov, saj bi razširitev konflikta v širši balkanski konflikt vodila v položaj, ko bi bilo tudi ameriško vojaško vpletanje nujno.

Sploh je destabilizacija kjer koli v svetu v sedanjem zgodovinskem obdobju v očitnem nasprotju z ameriškimi interesi. Destabilizacija vodi v proliferacijo oroževanja in še posebej v nevarnost proliferacije jedrskega orožja; zavira procese demokratizacije in uveljavljanja tržne ekonomije; omejuje svobodo trgu; potencialno more destabilizacija voditi v spore ali celo konflikte med glavnimi akterji mednarodnih odnosov; politično in finančno obremenjuje OZN; preprečuje, da bi se mednarodna skupnost mogla uspešno spopasti z globalnimi problemi, kot so ekološka in demografska problematika, trgovina z mamili, mednarodni terorizem, razvojna vprašanja držav v razvoju idr. Če katera, potem gotovo sedanja ameriška administracija vidi v sedanjem prelomnem zgodovinskem obdobju edinstveno priložnost za spopadanje z globalnimi problemi in hkrati za spopadanje s težkimi problemi same Amerike. Za to pa je potrebna stabilnost v mednarodnih odnosih.

Čvrsto in dokaj enotno je npr. tudi prepričanje, da je treba nadaljevati s sankcijami zoper Srbijo/Črno goro in s sankcijami zlomiti Miloševića. Tako v politični eliti kot v javnosti sta močno sporni vprašanja, ali in kdaj morata uporabiti letalstvo v Bosni in uvedba sankcij zoper Hrvaško. Mnenje, da bi bilo popolnoma napak angažirati ameriške kopenske sile v Bosni, pa je vsaj trenutno tako rekoč nesporno.

Posebno in izpostavljeno vprašanje ameriških varnostnih interesov so obstoječi

⁵ O problemu definiranja ameriških nacionalnih interesov v sedanjem fluidnem stanju sistema mednarodnih odnosov P. D. Wolfowitz, *Clinton's First Year*, v *Foreign Affairs*, 1/1994, str. 28 idr.

arzenali jedrskega orožja (in drugega orožja za množično uničevanje) in nevarnost njegove proliferacije. Dezintegracija Sovjetske zveze je ustvarila položaj, ko je nadzor nad orožjem nekdanje sovjetske armade problematičen, in tveganje, da Ameriki sovražne sile (npr. S. Koreja, Iran, Libija, Irak) pridejo do jedrskega orožja, večje kot kadar koli prej. Posebej vznemirjajo tudi tveganja, ki bi jih mogla povzročiti dramatična destabilizacija v Rusiji, Ukrajini ipd. ZDA nedvomno podpirajo neodvisnost in integriteto novih držav, nastalih na območju nekdanje Sovjetske zveze. Z vidika ameriških varnostnih interesov pa je razumljivo, da največje nevarnosti vendarle ne vidijo v občasni »imperialni« izjavah in pritiskih Rusije na nekatere od teh držav, temveč v takem razvoju v Rusiji, ki bi ruski jedrski arzenal dal v roke skrajnežem ali pripeljal Rusijo v kaos in anarhijo. Zaradi lastne varnosti – in varnosti v Evropi – pred še vedno pretečimi jedrskimi potenciali v Rusiji, Ukrajini idr., je in bo stalnica ameriške varnostne politike zagotoviti skozi delovanje, »partnerstvo«, da ruski jedrski in drugi vojaški potenciali ne bodo znova postali pretnja Ameriki in Zahodu oziroma da razplet na vzhodu Evrope ne bo kaotičen. Sedanja ameriška administracija se zaveda lastnih omejenih možnosti za vpliv na razvoj v Rusiji in drugje na območjih nekdanje SZ. Hkrati pa je prihodnji razvoj v tem delu sveta najpomembnejše vprašanje prihodnje evropske in svetovne varnosti (in s tem varnosti ZDA) in zato je in bo Rusija prva zunanjepolitična prednost ZDA.

6. Enako pomembna temeljna postavka oz. nacionalni interes, kot je varnost, je v ameriški zunanji politiki gospodarski napredek. Blaginja ZDA – in s tem uspešnost administracije in predsednika, ki ga ameriški volivci še najbolj merijo po tem, kako stoji gospodarstvo v ZDA – je odvisna od dostopnosti svetovnih trgov za ameriško blago in od mednarodne stabilnosti. Visoki ameriški vojaški izdatki v hladni vojni sicer niso zlomili ameriškega gospodarstva, so ga pa v odnosu do glavnih tekmecev (zlasti Japonske in Nemčije) obremenjevali oz. mu nižali konkurenčno sposobnost.

Amerika je in bo tudi v prihodnje zagovornik odprtosti trgov, kar se je potrdilo v ameriških pritiskih na sklenitev urugvajske runde v GATT, se potrjuje v strategiji za dolgoročno prisotnost in vlogo v pacifiškem, gospodarsko izjemno vitalnem območju (Clintonova prizadevanja v APEC – Asian Pacific Economic Cooperation) in hkrati za vzpostavitev lastnega, kontinentalnega območja svobodne trgovine (NAFTA), na katerem naj bi bil položaj ameriškega blaga ugodnejši od blaga glavnih konkurentov. Dolgoročno prizadevanje ZDA s pomočjo zunanje politike zagotavljati gospodarski napredek poteka torej na treh ravneh: prizadevanje za dostopnost, odprtost svetovnih trgov, o čemer se bodo ZDA tudi v prihodnje trdo soočale z Japonsko in EU; prizadevanje za lastni, kontinentalni trg, kjer si bodo skušale zagotoviti ugodnejši položaj od tekmecev in kar praktično pomeni prizadevanje razširiti NAFTA na celotno ameriško celino, kar bi pomenilo trg dobrih 700 milijonov prebivalcev; po potrebi pa se ZDA tudi v prihodnje ne bodo izogibale enostranskim zaščitnim ukrepom, ki si jih vojaško, gospodarsko in tehnološko najmočnejša država sveta navsezadnje lahko privoščijo brez velikih tveganj.

7. Po letu dni nove ameriške administracije je mogoče ugotoviti ne glede na kritike v ameriški in mednarodni javnosti o njeni nekonsistentni zunanji politiki in odsotnosti »vodenja« ipd., da je zunanjepolitični štab predsednika Clintona izoblikoval lastno vizijo sedanjega mednarodnega trenutka in strategijo zunanje politike. Izraz te vizije je vidno in dokaj dosledno prizadevanje preprečiti, da bi »novi mednarodni red«, ki se bo izoblikoval na glede na sedanje krize in proti-

slovnosti, ne bil red novih svetovnih delitev in konfrontacij, temveč obdobje povezovalja sveta. Bistvo te vizije zato ni, kako potisniti mejo »zahoda«, »demokracije«, »tržnosti« proti »vzhodu«; njeno bistvo je, kako meje in ločnice, ki so nastale zlasti v Evropi v obdobju hladne vojne, čim bolj odpraviti.

Predvsem v to smer gredo ameriški, verjetno začasni, zadržki zoper parcialno šijenje NATA proti vzhodu. V tem kontekstu je razumeti Partnerstvo za mir (Partnership for Peace) in stalno skrb, da bi se ne antagonizirala Rusija. Prav ta »idealizem« sedanje administracije je pogosto tarča kritik »realistov« – ki pa, vsaj trenutno, neke lastne in bistveno različne koncepcije niso predlagali.

Tudi kot odgovor na kritike na račun zunanje politike sedanje administracije je državni sekretar W. Christopher v ekspozeju senatnemu odboru za zunanjo politiko (4. 11. 1993) elaboriral temeljne postavke ameriške zunanje politike po razpadu blokovske delitve sveta. Ekspoze je značilen po tem, da praktično brez vsakršnih retoričnih olepšav, brez sklicevanj na visoko doneča »načela« ipd. kot vodilo ameriške zunanje politike postavlja ameriške nacionalne interese. Ne tisto, kar privlači pozornost javnosti in s čimer vznemirjajo mediji (npr. Bosna, Somalija), temveč »stvarni ameriški interesi« so po W. Christopherju zvezda vodnica ameriške zunanje politike. Ta ekspoze je za nekatere opazovalce pomenil vsaj delno slovo od izrazitejših »idealističnih« postavk zunanje politike sedanje administracije, kakršne so bile zlasti prisotne v predvolilni kampanji demokratov.

V ekspozeju je konkretno poudarjenih šest »strateških prednosti« zunanje politike ZDA: ekonomska varnost; podpora reformam v Rusiji; Evropa in NATO; Azija in pacifiško območje; Bližnji vzhod; neproliferacija jedrskega orožja. Prav te »strateške prednosti« kažejo, kako ZDA vidijo svojo vlogo v sedanjem in prihodnjem svetu.

8. Očitno je »ekonomska varnost« oz. ekonomska moč razumljena kot tisto, kar bo v novem svetovnem razporedu odločilno. ZDA skušajo svojo ekonomsko pozicijo v svetu in v tekmi z glavnimi konkurenti (zlasti Japonsko, EU pa tudi Kitajsko) zavarovati ne le z oživljanjem lastnega gospodarstva, temveč tudi z ustrezno zunanjepolitično strategijo. Pri tej gre za prepletanje dveh delov: prizadevanje za odprtost trgov in hkrati za oblikovanje lastne ameriške kontinentalne cone svobodne trgovine, o čemer je že bil govor.

9. Tudi »partnerstvo« z Rusijo ni slučajno »strateška prednost« ameriške zunanje politike. Le strateška povezava Rusije, ki ima še vedno impresivno vojaško moč, s kakim od konkurentov Amerike bi mogla resneje ogroziti ameriško varnost in vodilno pozicijo v svetu. Isto bi bilo mogoče, če bi razvoj v Rusiji vodil v restavriranje Zahodu sovražne in agresivne politike ali v kaotičen razpad in anarhijo. Odgovor na vse te nevarnosti je prav partnerstvo z Rusijo, pomoč Rusiji, ki naj ji omogoči, da se s čim manjšimi pretresi preoblikuje in dolgoročno poveže z Evropo. Prizadevanje ohranjevati partnerstvo z Rusijo bo vsekakor dolgoročna stalnica ameriške zunanje politike, »strateška prednost«, temu ustrezne pa so in bodo ameriške koncesije in razumevanje za ruske interese – vsaj dokler bo kaj izgledov za uspeh reform v Rusiji in ohranjevanje partnerstva. Preobrat Rusije na stare kolesnice imperialne politike in polom reform bi seveda vodila v spremembo ameriške politike do Rusije.

10. Evropa in NATO sta in bosta tudi v novem svetovnem razporedu strateška prednost ameriške zunanje politike. To ne preseneča. Nekatere je presenetila nedavna pripomba W. Christopherja, da je bila ameriška zunanja politika »evrocentristična«. Nobenih stvarnih znakov ni, da bi se ZDA poslavljalje od Evrope in na račun rahljanja čezatlantskih vezi krepile čezpacifiške. Res pa je, da so vsaj od

konca 19. stoletja dalje ameriška zunanja politika in interesi vedno bili hkrati obrnjeni k Evropi in k Aziji, čez Atlantik in čez Pacifik. Tako bo tudi v prihodnje.

Stabilnost v Evropi, katere steber je z vidika ameriške varnosti prav NATO, je še naprej odločilna za stabilnost v svetu in za varnost v ZDA. Naraščajoča nestabilnost na evropskem vzhodu je sicer drugačna pretnja, kot je bil obstoj komunističnega imperija, vendar je tudi sedanjí položaj pretnja evropski varnosti. Ameriška prisotnost v Evropi zato tudi s tega vidika ni vprašljiva. Vprašljiv pa je obseg ameriške prisotnosti in to, kako evropski varnostni sistem in mehanizme, NATO še posebej, prilagoditi novi evropski stvarnosti. Prav partnerstvo za mir (Partnership for Peace) je hkrati korak v smeri evolutivne prenove NATA, še bolj pa prizadevanje začasno premostiti protislovje med klasično vlogo NATA (obrambna zveza, uperjena zoper sovraga v – Vzhodni Evropi) in njegovo novo vlogo, ki naj bi v končni fazi bila zagotavljanje varnosti v celotni Evropi, vse do območij Kavkaza in Centralne Azije. Torej povezovanje Srednje in Vzhodne Evrope v celovit varnostni sistem, katerega steber bi bil NATO.

11. Azija in Pacifik sta bila, kot že rečeno, tradicionalno med strateškimi prednostmi ameriške zunanje politike. Navsezadnje to potrjuje ameriško angažiranje na Kitajskem že konec 19. stoletja, med japonsko agresijo v Mandžuriji (Stimsonova doktrina l. 1932), po 2. svetovni vojni v Koreji, Vietnamu, Afganistanu itd. Torej je izpostavljanje Azije in Pacifika kot strateške prednosti le potrditev tradicionalne ameriške zunanjepolitične strategije. Vendar je poudarjanje azijske komponente v ameriški zunanji politiki tudi izraz vse večjega pomena, ki ga imata zlasti v svetovnem gospodarstvu in trgovini vzhodna in jugovzhodna Azija. Ta del sveta obeta že v nekaj desetletjih biti središčno območje svetovne trgovine in ekonomije.⁶

To seveda vpliva na naraščajoče ameriške interese v tem delu sveta. Hkrati pa tudi dviguje težo in vpliv tistih interesov v ZDA, ki so usmerjeni k Pacifiku in Aziji. Posebej to velja za ameriško zahodno obalo, ki postaja ne le ekonomsko vse bolj povezana z azijsko-pacifiškim območjem, temveč tudi v demografski strukturi tega dela ZDA hitro narašča azijski element.

Pomemben okvir ameriške prisotnosti v Vzhodni Aziji, poleg stalnega neposrednega dialoga zlasti z Japonsko, pa tudi s Kitajsko in ob prisotnosti v J. Koreji je formiranje in aktiviranje APEC-a. Preko njega si skušajo ZDA dolgoročno zagotoviti prisotnost v tem delu sveta, še posebej pa z razvijanjem APEC-a prispevati k odpravljanju ovir za svobodno trgovino. Trenutno, in verjetno tudi na daljše obdobje, ameriška pričakovanja v zvezi z APEC-om gredo v smeri preraščanja APEC-a v območje svobodne trgovine (kot je npr. NAFTA) ali celo v ekonomsko skupnost (podobno, kot je bila ES). To so nekateri napovedovali v zvezi z vrhom APEC-a v Seattlu, za kar pa ni realne osnove. Protislovnost gospodarskih interesov in različnost struktur akterjev na tem območju je prevelika; pregloboke so politične in tudi ideološke ter celo civilizacijske razlike med npr. ZDA, Japonsko, Kitajsko, Tajsko ipd., da bi bilo realno načrtovati preraščanje APEC-a v »ekonomsko skupnost«. Navsezadnje so tudi Američanom znane težave, ki so stale na poti oblikovanju EGS v civilizacijsko, ideološko in tudi po gospodarskih strukturah dokaj enovito zahodno Evropo.

12. Srednji vzhod in njegovi energetske viri ostajajo tradicionalno območje

⁶ O spektakularnem vzponu kitajske gospodarske moči in naraščajočem pomenu Vzhodne Azije glej N. D. Kristof, *The Rise of China*, v *Foreign Affairs*, 4/1993, str. 59 idr. pa tudi Y. Funabashi, *The Asianization of Asia*, prav tam, str. 75 idr.

ameriških varnostnih in ekonomskih interesov. Konec hladne vojne (in s tem izpad sovjetske podpore Siriji, Iraku, PLO idr.) in prenehanje blokovske konfrontacije na tem vitalnem območju sta odprla nove možnosti in sprožila novo dinamiko. Simboliziral jo je stisk rok J. Rabina in J. Arafata v Washingtonu septembra 1993. Z ameriškim angažiranjem naj bi novo razmerje moči in nova dinamika na Srednjem vzhodu vodila do miru in stabilizacije na tem območju in hkrati zožila prostor za širjenje islamskega fundamentalizma. V islamskem fundamentalizmu mnogi vidijo ekspanzivno, agresivno ideologijo, ki vodi v destabilizacijo in je zato pretnja ameriškim interesom v islamskem svetu.

13. Preprečevanje proliferacije jedrskega orožja in drugega orožja za množično uničevanje bo v prihodnje še bolj kot do zdaj ena glavnih strateških prednosti ameriške zunanje politike. W. Christopher je prav proliferacijo jedrskega orožja označil za »najbolj resno pretjno varnosti« v postblokovskem obdobju. Lažja dostopnost, zlasti do jedrskih in drugih arzenalov na območju nekdanje SZ, in hkratno »tehnološko dozorevanje« vrste držav ustvarjata vse večje možnosti za jedrsko proliferacijo, ki ima navadno verižne učinke. ZDA še posebej razumejo kot pretjno lastni varnosti jedrsko orožje v Ameriki sovražnih rokah (npr. S. Koreja, Iran, Libija, Irak). Ameriški pritisk za denuklearizacijo npr. Ukrajine in skrajno trda politika do nezaželenih kandidatov za jedrski klub (npr. S. Koreje) bo dolgoročno »strateška prednost« ameriške zunanje politike.

14. »Strateške prednosti« ameriške zunanje politike, ki jih je navedel W. Christopher, nedvomno izražajo ameriške nacionalne interese, kot jih razume sedanja administracija. Sredstvo za njihovo uresničevanje slej ko prej ostaja lastna ameriška vojaška, ekonomska, finančna in tehnološka moč, pa tudi sposobnost ameriške diplomacije ohranяти in vzpostavljati zaveznitva in sodelovanje s tradicionalnimi in novimi partnerji ter uporabljati pri uresničevanju lastnih zunanjepolitičnih ciljev mednarodne večstranske mehanizme in institucije.

Pri tem pa je prav pred Ameriko bolj kot pred katero koli državo v sedanjem zgodovinskem obdobju še dodaten izziv: ali (in koliko) bo Amerika, tako njena politična in gospodarska elita kot tudi širša javnost, pripravljena in sposobna uresničevati ne le lastne nacionalne interese, temveč dojeti in uresničevati kot glavna sila sedanjega sveta tudi tisto, kar bi mogli poimenovati univerzalne, občečloveške interese. Od nobene države namreč ni bolj kot od Amerike odvisno, kakšen bo jutrišnji svet, kakšen bo dejansko »novi mednarodni red«. Po razpadu sistema, nastalega po letu 1945, imenujmo ga bipolarni, jaltski ali kakor koli že, se v sedanjem prehodnem obdobju oblikujejo obrisi nove mednarodne ureditve. Ali je pred nami svet starih in novih delitev in razprtij ali pa svet sodelovanja in povezovanja, je odvisno od vseh držav, od ZDA še posebej.

Prav dolgoročna ameriška zunanja politika je najbolj poklicana presegati ozke okvire lastnih nacionalnih interesov in zaobjeti v svoj okvir tudi univerzalno in občečloveško. »Idealizem«, vizionarstvo v ameriški zunanji politiki na prehodu v 21. stoletje zato ni izraz naivnosti in neizkušenosti, kot trdijo nekateri »realisti«, temveč nuja časa. Pripravljenost nastopati v obrambo temeljnih načel mednarodnega reda, načel Ust. listine OZN še posebej, zoperstavljanje agresiji, genocidu in množičnim kršitvam človekovih pravic bosta morala biti vrednota ameriške zunanje politike, ameriški interes, če naj »novi mednarodni red« bo obdobje varnosti in svobode, razvoja in blagostanja, miru in strpnosti.